

Adrian Costea

TELEDEMOCRAȚIA ȘI GHIONTUL

**CONSIDERAȚII PRIVIND
STADIILE DE RECEPTARE ALE
DEMOCRAȚIEI ELECTRONICE
ȘI PATERNALISMULUI
LIBERTARIAN ÎN SPAȚIUL
ROMÂNESC**

ANALIZA DOCUMENTELOR

EDITURA
CREATOR
BRAȘOV, 2021

CUPRINS

PREFAȚĂ	7
<i>Prof. univ. dr. ADRIAN LESENCIUC</i> <i>Dr. VIVIANA ANGHEL, lector asociat Facultatea de Științe Politice, SNSPA</i>	
INTRODUCERE	13
OBIECTIVE ALE CERCETĂRII	16
POPULARIZAREA ȘTIINȚEI. METODE DE LUCRU	18
CAPITOLUL I.	
DEMOCRAȚIA ELECTRONICĂ/ DIGITALĂ (TELEDEMOCRAȚIA)	25
I.1. DEFINIREA CONCEPTULUI	25
I.2. DESPRE TELEDEMOCRAȚIE ÎN SPAȚIUL ONLINE ROMÂNESC	27
I.3. EVOLUȚIA ISTORICĂ A IDEII DE TELEDEMOCRAȚIE/ DEMOCRAȚIE ELECTRONICĂ	29
I.4. CONCLUZII: DE REȚINUT DESPRE TELEDEMOCRAȚIE.....	36
CAPITOLUL II.	
PATERNALISMUL LIBERTARIAN – A TREIA CALE?	39
II.1. UN COMPROMIS IDEOLOGIC SUB FORMA UNUI OXIMORON	39
II.2. LANSAREA ÎN CULTURA POPULARĂ A CONCEPTULUI DE PATERNALISM LIBERTARIAN	43
II.3. „GHIONTURILE” – MODALITATEA DE APLICARE A PATERNALISMULUI LIBERTARIAN	48
II.4. CONCLUZII: DE REȚINUT DESPRE PATERNALISMUL LIBERTARIAN	53

CAPITOLUL III.

ROMÂNIA – PREMISE, CONDIȚII ȘI PERSPECTIVE..... 55

III.1 CONCLUZIILE CAPITOLULUI AL III-LEA 66

CAPITOLUL IV.

**PERSPECTIVELE DE IMPLEMENTARE A DEMOCRAȚIEI
ELECTRONICE (TELEDEMOCRAȚIEI) ÎN ROMÂNIA..... 67**

IV.1. ROLUL INTERNETULUI ÎN DEZBATEREA
POLITICĂ DIN ROMÂNIA 67

IV.2. LEGEA VOTULUI PRIN CORESPONDENȚĂ
ȘI DEZBATERILE ASUPRA VOTULUI ELECTRONIC 78

IV.3. CONCLUZIILE CAPITOLULUI AL IV-LEA 82

CAPITOLUL V.

DESPRE PATERNALISM LIBERTARIAN ÎN ROMÂNIA..... 85

V.1. MOȘTENIREA PATERNALISTĂ.....85

V.2. DEMERSURI PATERNALIST-LIBERTARIENE ALE
STATULUI ROMÂN MODERN.....89

V.3. PATERNALISMUL LIBERTARIAN ÎN SITUAȚIILE DE CRIZĂ 97

V.4. CONCLUZII: DESPRE PATERNALISM
LIBERTARIAN ÎN ROMÂNIA..... 105

CONCLUZII FINALE 105

COEXISTENȚA DINTRE DEMOCRAȚIA DIGITALĂ
ȘI PATERNALISMUL LIBERTARIAN 106

LIMITE ALE CERCETĂRII ȘI ALE CONCEPTELOR PROPUSE 107

ANEXE 111

ANEXA NR. 1 REPREZENTĂRI ALE DEMOCRAȚIEI
DIGITALE ÎN CULTURA POPULARĂ 111

ANEXA NR. 2 REPREZENTĂRI ALE PATERNALISMULUI
LIBERTARIAN ÎN CULTURA POPULARĂ 114

BIBLIOGRAFIE 117

CAPITOLUL I

DEMOCRAȚIA ELECTRONICĂ/ DIGITALĂ (TELEDEMOCRAȚIA)

I.1. DEFINIREA CONCEPTULUI

Înainte de toate, este necesară explicarea etimologiei termenului, așa cum este folosit în literatura de specialitate. „Teledemocrație” s-a format cu termeni din greaca veche: ***demos kratos*** (**puterea poporului**), la care s-a adăugat elementul lexical *τηλε* (citit *tile*, se traduce prin „de departe, de la distanță”), ce a servit drept prefix pentru multe cuvinte din limbile moderne: televiziune, telegrafie, teleportare, teleghidare, etc.

Democrația electronică ar putea fi așezată la capătul unei axe cronologice și evolutive, având ca temă centrală cel mai inspirat sistem politic gândit vreodată.

După cum vom vedea în paginile ce urmează, anumiți gânditorii ai secolului trecut au văzut teledemocrația ca pe un vehicul de trecere într-o epocă a **democrației participative**, formă superioară de democrație care transcende modelul reprezentativ de astăzi și conferă sens democrației directe născută în agora vechilor greci, mult prea

dificil de aplicat în comunitățile populate din prezent, într-o lume tot mai globalizată (deși sunt exemple de succes precum democrația semi-directă din cantoanele elvețiene sau întrunirile anuale ale partidelor politice cu cetățenii, din orașul suedez Visby⁹). Voi reveni cu un istoric al ideii de teledemocrație după o scurtă digresiune ce va conține considerații personale despre cum e tratat conceptul în spațiul virtual românesc.

Fig.1 *Evoluția istorică a democrației*

În toate există un punct de plecare. Rândurile ce urmează se datorează unui dialog plin de înțelegeri dintr-o carte a jurnalistului francez Andre Soussan¹⁰, care mi-a trezit curiozitatea. Romanul de ficțiune politică „Mesiada” a fost publicat în anul 1991. Acțiunea acestuia se petrece în Israel, personaje principale fiind șeful serviciului secret (David Ben Zion) și primul-ministru (Ariel Dan).

9. Articol „Suède: le festival de la démocratie sur l’île de Gotland”, link <http://www.rfi.fr/emission/20180707-suede-le-festival-democratie-ile-gotland>, accesat în data de 20.05.2019.

10. [DAVID BEN ZION]: *Diavolul este acela care ne bate la ușă!*
 [ARIEL DAN]: *Știu, David. Dar țara, lumea întreagă, îl vede sub chipul unui inger. Percepția faptelor e mai presus decât faptele însele. Imaginile sunt cele care dictează politica conducătorilor de democrații. Am intrat în era teledemocrației.*

I.2. DESPRE TELEDEMOCRAȚIE ÎN SPAȚIUL ONLINE ROMÂNESC

La o căutare pe Google, *acest Imperiu – stăpân peste milioanele de linkuri ce alcătuiesc Universul cunoașterii noastre* (Alessandro Baricco, în „Barbarii. Eseu despre mutație”), termenul „teledemocrație” înregistrează nu mai mult de 10 rezultate în limba română.

Voi începe cu un articol scris de Dan Goanță, publicat în revista „Dilema Veche”, numărul 131, din data de 27 iulie 2016, cu titlul „Teledemocrația? Nu știu ce e, dar o recunosc!”. Conform autorului, cetățenii unui stat democratic se împart în două mari categorii. Citez: *„Democrația a rămas tot șchioapă: unii judecă cu capetele lor, alții cu tubul catodic”*¹¹. O mare parte a articolului conține o așa-zisă evoluție istorică a conceptului propus în titlu, teledemocrația confundându-se cu propaganda și manipularea maselor: *„Cvasi-teledemocrația s-a născut pe bulevardul Pache, a fost înțărcată în Băneasa și OTV a trimis-o la produs”*. Analiza autorului atinge punctul culminant cu următoarea afirmație: *„În România, teledemocrația e un concept unsuros. Și inutil. Putem vorbi eventual de o tele-manipulare stângace.”*¹²

Rezumând exemplele anterioare, se poate afirma că asistăm la o înțelegere cel puțin originală a conceptului, definit, după cum se deduce, „democrație făcută la televizor”.

Mult mai recent este textul lui Mihnea Rudoiu de pe republica.ro. Apelând la politologul Christopher Arterton, autorul vede în conceptul de teledemocrație o modalitate de comunicare și relații publice, folosită de politicieni în scopul creșterii popularității, deși, după cum vom vedea în paginile următoare, **teledemocrația a fost gândită în Occident ca un model de comunicare politică reversibil, iar Arterton nu face excepție de la regulă**. Citez: *„Acest proces, ironic*

11. Articol „Teledemocrația? Nu știu ce e, dar o recunosc!”, link <https://dilemaveche.ro/sectiune/tema- saptamanii/articol/teledemocrati-a-nu-stiu-ce-e-dar-o-recunosc>, data accesării 20.05.2019.

12. *Ibidem*.

botezat de unii comentatori drept „guvernare prin publicitate”, ne place ori ba, reprezintă, într-o lume politică marcată de evoluția tehnologică a mijloacelor de comunicare în masă, o lume denumită de politologul Christopher Arterton drept „teledemocrație”, un demers inevitabil, îndeosebi acolo unde aspectul interacțional cu comunitatea electronică devine esențial pentru orice om politic dornic a-și face cunoscute intențiile și/sau a-și conserva sau îmbunătăți imaginea.”¹³

Dacă din partea jurnaliștilor avem parte de o abordare mai puțin argumentată și susținută de cercetările ce le voi prezenta în subcapitolul următor, nu putem spune același lucru și despre reprezentanții mediului universitar și academic. Lucrarea „Comunicarea 2.0. New media, participare și populism”, ce poate fi consultată și online, oferă mai multe perspective privind evoluția democrațiilor liberale moderne. Citez un pasaj de care sunt realmente încântat deoarece oferă esența modelului politic dezbătut în acest capitol: **„Optimiștii comunicării politice sunt susținătorii noii ere a democrației electronice, interactive, populate de un electorat avizat în ceea ce privește mass-media și informat cultural, imun la acțiunea propagandei și îndoctrinării.”**¹⁴

Menționez că printre acei optimiști mă număr și eu, motiv pentru care am pornit pe acest lung drum al cercetării. În continuare, voi încerca să edific cititorul în legătură cu contextul istoric care a favorizat apariția ideii de teledemocrație. În a doua jumătate a secolului trecut, mijloacele de comunicare în masă s-au diversificat și au cunoscut o dezvoltare fără precedent, culminând cu Internetul,

13. Articol „Teledemocrația sau de ce Dacian Ciolos nu a fost „surprins” și de televiziuni în timp ce strângea gunoaie”, link <https://republica.ro/teledemocratia-sau-de-ce-dacian-ciolos-nu-a-fost-zsurprins-si-de-televiziuni-in-timp-ce-strangea-gunoaie>, data accesării 20.05.2019.

14. Antonio Momoc, *Comunicarea 2.0. New media, participare și populism*, Iași, 2014, Editura Adenium, link https://books.google.ro/books?id=Tg1yDAAAQBAJ&pg=PT102&dq=teledemocr%C8%9Bie&hl=ro&sa=X&ved=0ahUKEwi0taTO9q_cAhVEblAKHbyPBlsQ6AEIKjAA#v=onepage&q=teledemocr%C8%9Bie&f=false, accesat în data de 22.05.2019.

invenție implementată de Armata S.U.A. în anii 1970 și dezvăluită publicului larg în deceniul următor.

I.3. EVOLUȚIA ISTORICĂ A IDEII DE TELEDEMOCRAȚIE/DEMOCRAȚIE ELECTRONICĂ

Era Internet ne-a adus o mulțime de promisiuni, deocamdată neonorate. Într-un articol preluat de voxeurop.eu, proiect jurnalistic de mare anvergură ce reunește principalele publicații din statele membre ale U.E., Frank Schirmmacher, de la cotidianul german Frankfurter Allgemeine Zeitung, își exprima regretul că democratizarea informației n-a avut loc niciodată, în ciuda „euforiei începuturilor” Internetului¹⁵. Pe lângă chestiunea monopolului devenit tot mai pregnant și în spațiul virtual, acesta mai tratează și despre pasivitatea consumatorului de informație, în detrimentul unui **proces preconizat de** „autoeducare politică și socială a omului capabil să primească toate informațiile printr-o simplă apăsare cu degetul”¹⁶.

Democrația, moștenire a civilizației vechilor greci, a devenit cu trecerea timpului un fundament al civilizației europene. De la garanție a elitelor conducătoare în zorii Epocii Moderne, democrația a evoluat spre statutul de drept câștigat, ce trebuie apărat permanent de către cetățeni. În urmă cu aproape trei secole, sub imperiul entuziasmului epocii, Jean-Jacques Rousseau afirma că „dacă ar exista un

15. „Era Internet a multiplicat promisiunile: fiecare dintre noi poate să devină autor, jurnalist, editor, fiecare poate să câștige bani. Dar democratizarea informației n-a avut loc niciodată.”, Frank Schirmmacher, *Ziarele nu vor muri în Silicon Valley*, FAZ, 26 decembrie 2012, link <https://voxeurop.eu/ro/content/article/3175091-ziarele-nu-vor-muri-silicon-valley>, data accesării 22.05.2019.
16. „Inclusiv procesul preconizat de autoeducare politică și socială a omului capabil să primească toate informațiile printr-o simplă apăsare cu degetul se lasă așteptat din punct de vedere mediatic. **Participarea se limitează tot mai des la sisteme de recompensă prin butoane de like, plebiscite permanente la care e supus consumatorul și dispoziția sa de I like [îmi place].**”, *Ibidem*.

popor de zei, s-ar guverna democratic; oamenilor nu li se potrivește un guvernământ atât de perfect”. (aici lipsește o notă de subsol – de unde provine citatul?)

Poate că nu este un model politic tocmai perfect, dar poate fi perfecționat. Din acest motiv, actualizarea democrației a rămas o temă de reflecție pentru generațiile următoare, lăsată posterității de către filozofii politici ai secolului al XVIII-lea.

La începutul secolului al XX-lea, introducerea votului universal și diversificarea mijloacelor de comunicare în masă au fost factorii care au creat premisele unei democrații participative. Amploarea pe care au luat-o radio-ul și televiziunea a făcut ca puterea poporului să se poată exercita de la distanță. Se creau astfel premisele teledemocrației sau democrației electronice, o punte de legătură care să estompeze prăpastia dintre puterea politică și populație, să le conecteze la un nivel mai profund.

Cât privește mentalitățile vremurilor pe care le trăim, prezentul proiect pornește de la premisa idealistă prin care, odată cu dezvoltarea și explozia multiplelor mijloace de comunicare în masă, tendința naturală a cetățenilor este aceea de a exercita în comun puterea politică, alături de liderii aleși prin vot universal. Teoreticienii teledemocrației nu au mers într-atât de departe: aceștia au oferit imboldul moral pentru ca cetățenii să fie parte a procesului decizional.

Cercetările pe marginea acestei teme au venit în special din zona mediilor academice și universitare din S.U.A și Marea Britanie. **Am identificat perioada anilor '80-'90 a secolului trecut ca fiind una de pionierat în studierea democrației electronice.** Pentru redactarea acestui capitol teoretic am folosit o serie de surse (articole de presă, eseuri, lucrări științifice) pe care le-am considerat reprezentative pentru definirea și evoluția conceptului de teledemocrație. Autorii acestora nu fac parte din main-streamul academic, opiniile lor fiind situate pe partea stângă a eșichierului politic. În opinia mea, marele plus al democrației electronice este acela că este bipartizană (poate

fi îmbrățișată de ambele tabere politice), premisă fundamentală de la care pornește cercetarea de față.

În 2014 scriam pe blogul meu de presă de la publicația adevarul.ro un articol intitulat „Trăim într-o distopie numită teledemocrație”. Titlul a fost influențat de faptul că, la acel moment, încă nu aveam o viziune clară asupra fenomenului, consolidată apoi după aprofundarea cercetării. Textul meu de atunci a fost mai mult un protest față de starea presei românești, ai cărei consumatori sunt privați de surse alternative de informare. Iar termenul „distopie” nu a fost decât o hiperbolizare pentru a atrage atenția asupra mesajului transmis.¹⁷ Ca o paranteză, am recurs mai sus la autocitare pentru a arăta că preocuparea pentru teledemocrație nu este una recentă. Acest capitol recuperează o mare parte din ideile articolului scris în urmă cu cinci ani, reconsiderând în același timp importanța conceptului supus cercetării.

Richard Barbrook de la Universitatea din Westminster, cercetător în domeniul media, a promovat în repetate rânduri conceptul de teledemocrație. Într-un articol din anul 1995, publicat în revista „New Scientist”, acesta prezenta un scurt istoric al democrației electronice¹⁸.

Prin urmare, în articolul intitulat sugestiv „Electronic power to the people” este identificat punctul de plecare pentru studierea acestui fenomen istoric. Teledemocrația își are originile în mișcarea Situaționiștilor (1957-1972), ai cărei lideri au pregătit desfășurarea revoltelor studentești din Franța, ce au avut loc în mai, 1968. Citez: *„Încurajați de rapida convergență a telecomunicațiilor, mass-mediei și computerelor,*

17. Desigur, tema distopiilor rămâne una interesantă pentru dezbateri și cercetare. Distopiile au fost exploatate de literatură și cinematografie- vezi articol „Societățile distopice în literatură și cinematografie”, link <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/societatile-distopice-in-literatura-si-cinematografie>, accesat în data de 22.05.2019.

18. Richard Barbrook, *Electronic power to the people*, New Scientist, 29 iulie 1995, link <https://www.newscientist.com/article/mg14719885-500-electronic-power-to-the-people/>, data accesării 22.05.2019.

mulți oameni cred acum că noul univers informațional va crea condițiile participării directe a cetățenilor la luarea deciziilor politice. Această utopie tehnologică a fost propusă pentru prima oară în anii '60, de către Situaționiști și alte grupări de extremă stângă. Acești tineri revoluționari doreau ca oamenii să își conducă singuri destinele, printr-o formă high-tech de democrație directă – agora electronică. Inspirați de această viziune, activiștii din întreaga lume au creat emisiuni radicale, difuzate la posturile de radio pirat”¹⁹ [trad. a.].

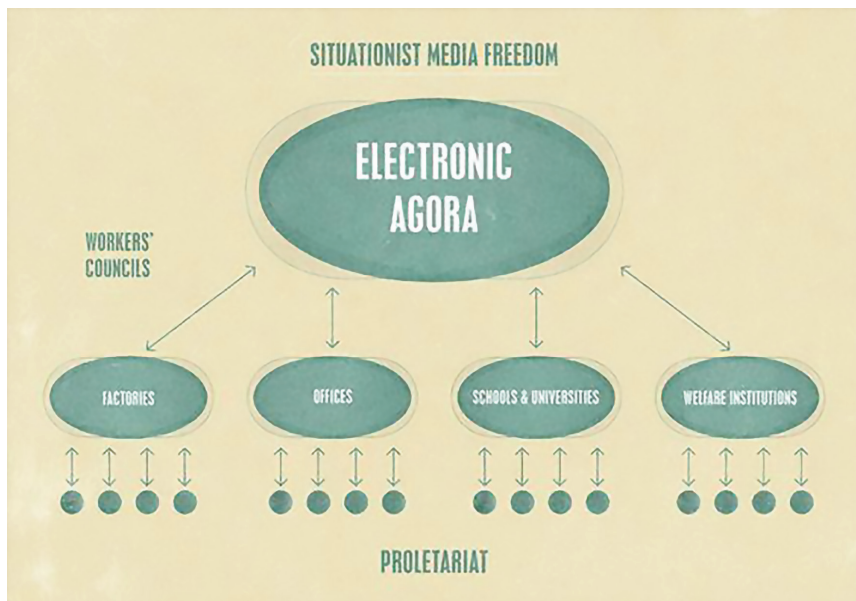
Utopia unei democrații directe devenise extrem de atrăgătoare pentru tinerele generații postbelice, iar situaționiștii au gândit un model de comunicare politică în dublusens, ce a luat forma conceptului de „agoră electronică”, cu aplicabilitate în domeniul radioteleviziunii. Teoreticianul agorei electronice a fost activistul francez Félix Guattari, susținător al unei alternative la presa vremii, pe care o considera o nouă metodă de impunere a controlului social, ce le înlocuise pe cele din trecut: religia și forța fizică.

În anii '70, în Europa Vestică era destul de popular modelul său de democrație directă electronică, prezentată sub forma unui instrument de eliminare a barierelor fizice ale unei adunări publice convenționale, prin care toți cetățenii să poată participa la procesul decizional (vezi imaginea nr.1). Momentul favorabil de implementare a agorei electronice era considerat acela în care televiziunea prin cablu devenea o realitate pentru toată lumea²⁰.

---

19. „But now, with the convergence of telecommunications, the media and computing in the “information superhighway”, there is a means of countering such apathy and drawing citizens into the decision-making process. Back in the 1960s, the Situationists and other New Left groups expounded the delights of a technological Utopia. Even then, these young revolutionaries were rejecting politicians whom they distrusted. They had the idea of people running their own lives through a hi-tech form of direct democracy – the electronic agora. It was this inspired vision that led activists worldwide to set up a variety of radical media, from pirate radio stations to the first hackers’ bulletin boards.”, *Ibidem*.

20. Richard Barbrook, *The Alternative Media*, link <http://www.hrc.wmin.ac.uk/theory-mediafreedom11.html>, accesat în data de 22.05 2019.

SURSA: <https://ro.pinterest.com/pin/429882726910745804/>.

Imaginea nr. 1: *Modelul agoriei electronice imaginat de situaționști.*

Rezultatul cercetărilor asupra surselor mi-a relevat faptul că prima definiție clară asupra teledemocrației a fost enunțată în anul 1981 de către profesorul american Theodore Becker (Universitatea Auburn), într-un articol cu un titlu extrem de sugestiv: *Teledemocrația. Recupărarea puterii de către popor.*²¹ Acesta nu vedea în teledemocrație numai un model sustenabil de participare cetățenească. Vremurile se schimbaseră; încrederea în politicieni și instituții ajunsese la cote scăzute, fapt corelat cu un pasivism al cetățenilor dificil de surmontat. Teledemocrația era propusă ca soluție la aceste probleme: un mijloc de educare și responsabilizare a publicului cu drept de vot. Citez definiția dată de profesorul american: „*un model de comunicare politică în dublu sens, care poate oferi mijloacele de educare a alegătorilor, pentru a facilita discutarea deciziilor importante și înregistrarea de sondaje*

21. Theodore Becker, *Teledemocracy. Bringing Power Back to People*, în revista bilunară THE FUTURIST, decembrie 1981, p. 6.

instantanee, contribuind la dezvoltarea democrației participative.”
 [trad. a.]²²

La un deceniu de Becker se regăsește studiul publicat de sociologul și profesorul de jurnalism Michael Shudson, cu titlul *Limitele Teledemocrației*.²³ „Modernizarea discursului public este o cauză nobilă, dar oare va vindeca bolile democrației moderne? Este o problemă fundamentală a politicii noastre, incapacitatea de a comunica?”²⁴, își începea Michael Schudson expunerea.

Cu ocazia alegerilor prezidențiale din S.U.A din anul 1992, acesta oferea o analiză a impactului televiziunii asupra dezbaterii publice, remarcând încă odată lipsa de interes a cetățenilor pentru oportunitățile oferite de noul model de democrație. În America anului 1992, aflată în plină campanie electorală, dezbaterile din spațiul public erau dominate de două partide politice și de candidații acestora și, în plus, acaparate de presa *mainstream*. Citez: „Impactul potențial al formelor mass-media sugerează o nevoie de pluralism. Ce am putea afla despre candidații noștri și despre noi înșine, prin intermediul diferitelor tipuri și forme de mass-media? Nu știm până nu încercăm.” [trad. a.]²⁵. La articolul scris în 2014, aduceam următoarea completare: „Autorul recomandă diversificarea temelor de dezbatere și apariția altor voci și stiluri de discurs, pe care media nu le poate anticipa și controla. Pentru ca

22. „Teledemocracy – the term coined for electronically aided, rapid, two-way political communication – could offer the means to help educate voters on issues, to facilitate discussion of important decisions, to register instantaneous polls, and even to allow people to vote directly on public policy.”, *Ibidem*.

23. Michael Schudson, *The Limits of Teledemocracy*, The American Prospect, 1992, link <https://prospect.org/article/limits-teledemocracy>, accesat în data de 22.05.2019.

24. „Refurbishing public discourse is a worthy cause, but will it cure the massive ills of modern democracy? Is the problem with our politics, at its root, a failure to communicate?”, *Ibidem*.

25. „The potential impact of media forms suggests a need for pluralism. What might we learn about our candidates, and about ourselves, through different media and varied formats? We don’t know until we try.”, *Idem*.